

УДК 821.162.1-3.09(477.83-21) "192/193":17.035.3

ТЕКСТУАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ПРО МІСТО ДИТИНСТВА У ТВОРЧОСТІ АНДЖЕЯ ХЦЮКА ТА ГЕНРИКА ГРИНБЕРГА

Оксана ЯВОРСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства,
бул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

Розглянуто топос міжвоєнного Дрогобича крізь призму пам'яті Анджeya Хцюка та Генрика Гринберга. Акцентовано увагу на залежності індивідуальної пам'яті від національної належності та соціального середовища автора.

Ключові слова: топос міста, індивідуальна пам'ять, колективна пам'ять.

Після закінчення Другої світової війни в літературі з'явилося чимало текстів, які ґрунтуються на реальних фактах, мають ознаки свідчень про пережитий екстремальний досвід, але які водночас можна назвати літературними творами. Предметом аналізу стають автобіографії, спогади очевидців, учасників і жертв воєн, політичних репресій, депортацій. Метою авторів було зберегти пам'ять про особисте минуле та минуле свого народу. Відтак, людська пам'ять стає предметом міждисциплінарного дослідження. Особливо увага науковців зосереджена на поняттях індивідуальної та колективної пам'яті.

Уперше цей феномен системно обґрунтував і проаналізував французький соціолог Моріс Альбвакс (Хальбвакс) у своїй праці «Колективна пам'ять» (1950), в якій акцентував, що індивідуальна пам'ять завжди зумовлена пам'яттю колективною, втіленою у традиціях, соціальних інститутах тощо. За М. Альбваксом, колективна пам'ять завжди соціально зумовлена та маркована, а процес запам'ятовування є винятково соціальним і залежить від вибору об'єкта і технології сприйняття. Навіть якщо цей процес і належить індивідуові, то лише опосередковано, через його належність до певного соціуму [1]. Послідовник М. Альбвакса, П'єр Нора, стверджував, що колективна пам'ять концентрується і репрезентується у так званих місцях пам'яті, які є не просто географічними пунктами, а своєрідними точками зіткнення, де формується пам'ять суспільства [2]. Ці місця покликані зберегти групову пам'ять і мають символічне значення, що може змінюватися завдяки численним індивідуальним чи груповим стратегіям. Тому залежно від ідеї і соціальної та авторської позиції письменника художній твір стає головним чинником формування групової ідентичності. Вивчаючи зміну цих місць, можна простежити та зрозуміти зміну самосвідомості і колективної ідентичності певної соціальної групи [2].

Метою цієї розвідки є аналіз індивідуальної та колективної пам'яті в художніх текстах польських письменників Анджея Хцюка та Генрика Гринберга про міжвоєнний Дрогобич. Нещодавно переклади творів цих письменників уперше з'явилися українською мовою, що й зумовило актуальність дослідження.

Анджей Хцюк – маловідомий польський письменник, який народився в Дрогобичі в 1920 році. Тут він провів дитинство і юність, і саме в місцевій пресі відбувся його творчий дебют. Однак із початком Другої світової війни А. Хцюк емігрував до Угорщини, звідти до Франції, а згодом до Австралії, де й прожив решту життя. А. Хцюк належить до тієї когорти польських письменників-емігрантів, у творчості яких автобіографічність поєднана з літературною фікцією. Теми його творів здебільшого пов'язані з повоєнною еміграцією та ностальгією за втраченою батьківщиною і світом дитинства.

Батьківщиною А. Хцюка було місто Дрогобич, яке на той час входило, як і вся Західна Україна, до складу Польщі. Цю територію поляки ще називають *кресами, пограниччям* або *Східною Малополющею*. З приходом сюди Червоної Армії у вересні 1939 року Польща втрачає Галичину, а галицькі поляки, рятуючись від радянської окупації, масових арештів і вивезень, емігрують до країн Європи, Америки та Австралії. Така ж доля спіткала й А. Хцюка. Опинившись в Австралії та аналізуючи історичні події рідного міста і свого дитинства з перспективи емігранта і зрілої людини, він написав дві книжки спогадів про Дрогобич – «Атлантида. Розповідь про Велике Князівство Балаку» (1969) та «Місячна Земля. Друга розповідь про Велике Князівство Балаку» (1972).

Князівством Балаку в міжвоєнний період ХХ століття називали землі Східної Галичини, мешканці якої розмовляли особливою говіркою – балаком, що була наслідком синкретизму польської, української, німецької мов та мови ідиш. Мова, якою розмовляли в Дрогобичі, відзначалася особливою мелодійністю і лексикою.

У центрі Князівства Балаку А. Хцюк розмістив свій Дрогобич, місто напівпольське, напівжидівське, напівукраїнське, в якому менш-більш мирно співіснували три народи: поляки, українці та євреї, кожен із яких вважав місто своїм. «Поляк хотів показати в нім свою польськість, русин свою руськість, а жид його жидівськість, і, що винятково, в морі ненависті, яка настала пізніше, ці речі і справи не ворогували, а вдосконалювались. Бо люди там завжди ділились на друзів, знайомих і незнайомих» [5, 27]. Однак автор усвідомлював, що життя в його місті дитинства не було якоюсь ідилією. Письменник пригадував і польсько-українські міжнаціональні конфлікти, які загострилися перед початком війни, але робив це ніби між іншим, посилаючись на те, що в його пам'яті живе інший Дрогобич. Саме А. Хцюкові належить створення образу Дрогобича як ідеалізованого топосу. Це мотивоване, по-перше, тугою за втраченим світом дитинства, по-друге, розлукою з рідною землею письменника-емігранта, а, по-третє, усвідомленням того, що його так звана мала батьківщина вже не існує ні в реальному часі, ні в реальному просторі.

Про Дрогобич А. Хцюк писав як про Аркадію поза часом, яка, на жаль, перетворилася на легендарну Атлантиду. Своїми спогадами письменник прагнув затримати в пам'яті і ще раз пережити неповторні миттєвості дитинства.

Отже, у творчості А. Хцюка про Дрогобич виділяється складне і багатопланове розуміння часу і простору: «тут» і «там», які вводять читача в проблематику

літературного простору крізь призму бачення його письменниками-емігрантами. Таких фрагментів роздумів над проблемою простору у спогадах А. Хцюка є чимало, і здебільшого вони сконцентровані навколо питання сутності емігранта: ким він є? якими є його думки, почуття, цінності? що тепер відбувається з його краєм дитинства?

Герой-оповідач «Атлантиди» і «Місячної Землі» існує в реальному просторі, з якого пам'ять повертає в ірреальну «тамту землю». Цей уявний простір «там» розміщений поза часом і може одночасно вміщувати різні часові пласти. Існує також чимало зафіксованих у пам'яті часових і просторових понять, які стають головними для автора-героя-оповідача. Це, безперечно, дитинство, юність, рідне місто, які є квінтесенцією його існування. Так, природа, мешканці міста, улюблені речі волею наратора переміщуються в його уявний світ, бо саме він творить свою реальність, свій простір, наповнений спогадами про рідне місто, домівку, школу. Це, на жаль, простір сну, пам'яті, візії, які не існують насправді. Тому топос міста у творах А. Хцюка набуває оцінного забарвлення і має два виміри: позитивний, або «там» (Дрогобич дитинства і юності), і негативний (Дрогобич у часі війни і після війни). Але читач розуміє, що йдеться не про реальне місто чи країну, а про уявну.

Героїв спогадів А. Хцюк часто описував «згрубшого», намагаючись показати усі «*типи і типики*» втраченого краю. Читач знайомиться з багатьма дрогобичанами, сучасниками автора, серед яких як відомі люди, так і нікому незнані сьогодні. «Пишучи цей мій щоденник з часів дозрівання – чистий як сльоза, як бурулька льоду [...] – я не раз замислювався, в якому порядку перераховувати тих типів і типків, як виставити їх у якійсь ієрархії, як поєднати їхні долі в одну велику мозаїку величезного космосу життя маленького містечка, – і все не міг на щось зважитися. Хай, отже, вони покажуться вам на сцені цієї книжечки так, як спливають з пера: немає тут іншої композиції, ніж любов і зворушення, ніж правда спомину, який водночас болить і тішить, і керується своїм правом пам'яті, яка все трішки прикрашає, але й розуміє все щораз ліпше» [5, 31]. Пригадуючи постаті дрогобичан, автор поєднав ситуативний гумор з цілком серйозними роздумами з перспективи еміграції. А. Хцюк представив читачеві своїх сучасників у коротких, часто пікантних ситуаціях. Вони постають ніби живі, в теперішньому часі, а істотну інформацію про їхні далішні долі автор подав уже як спогади емігранта.

У творах А. Хцюка про Дрогобич помітною є відмінність візії міста перед війною, в часі війни і після війни. Яким щоразу іншим ставало тоді місто, таким щоразу іншим було ставлення до нього автора. Довоєнний Дрогобич письменник порівнював із казковою Аркадією, де менш-більш мирно в тісному сплетінні співіснували три народи – українці, поляки та євреї. Зовсім іншою є Хцюкова батьківщина дитинства в часі війни. Війна принесла у Дрогобич зло, яке спричинило терпіння, репресію, втечу за кордон, смерть. Це трагічний час насамперед для українців та поляків (радянська окупація), а пізніше для євреїв (німецька окупація). Дрогобич-«там» до війни і Дрогобич-«там» після війни в художніх текстах А. Хцюка розділений дуже вузькою межею. Про масові виселення, знищення євреїв і терпіння дрогобичан читач дізнається небагато, переважно з роздумів про долі мешканців міста. Але ця межа є очевидною, бо вона дає зрозуміти, що простір «там» закінчується, щоб існувати поза часом, у пам'яті. Вона теж починає теперішній

час якісно іншого простору. Нова еміграція і нова країна є зовсім іншою, ніж був край дитинства. Тому читач відчуває кривду А. Хцюка, бо йому нема куди повернутися, і кривду тих, хто залишився на місці колишньої *Атлантиди*. Тому автор не раз наголошував, як важливо зберегти пам'ять про кожен момент, пережитий у місті дитинства. Посилаючись на здатність людини забувати, А. Хцюк відновлює свою пам'ять з допомогою спогадів дрогобичан-емігрантів, бо важливим для нього є не тільки те, як «я» пам'ятаю, а й те, як «ми» пам'ятаємо: «Ми дивимося одні на одних, і водночас усі відчуваємося дуже втомлені. І життям, і спогадами, але більше спогадами. Невпорядкованими спогадами, які нарешті треба було би якось раз посортувати, розкласти на купки, описати...» [5, 17].

Отже, художній Дрогобич А. Хцюка – це синтез його індивідуальної пам'яті та колективної пам'яті дрогобичьких поляків-емігрантів, які ототожнюють простір «там» після війни радше з суспільно-політичною системою, аніж з певною географічною місцевістю, бо ця батьківщина фактично вже не існує, а утворює сферу емігрантських спогадів. Під впливом політичних змін ця місцевість втратила свій індивідуальний характер, якісно змінившись настільки, що вже важко її називати «там». «Мого Дрогобича вже немає. Він живе лишень у спогаді і сердечному зворушенні, у піднесенні та вознесенні споминів [...]. Зрозуміло, емігрант повинен тужити за Польщею, але у її теперішніх кордонах...» [5, 151].

Ще один, якісно відмінний топос міжвоєнного Дрогобича репрезентує нам пам'ять у художній прозі Генрика Гринберга, полонізованого єврея, який, як і А. Хцюк, назавжди втратив край дитинства через початок Другої світової війни. Це письменник і публіцист, представник польської літератури про Голокост. П'ятилітнім хлопцем він зустрів початок війни, в 1942–1944 роках переховувався разом з матір'ю під чужими, так званими арійськими паперами, що врятувало їх від трагічної долі решти родичів. Емігрувавши до Америки, Г. Гринберг зробив кар'єру журналіста й письменника. У Штатах і Європі його знають як автора численних репортажів, оповідей та поезій про Голокост і життя євреїв. Дебютував у 1959 році оповіданням «Антигона», в якому розповів про важкі часи польських євреїв під час війни, що назавжди закарбувалися в дитячій пам'яті хлопця. Саме пам'ять про побачене і пережите в дитинстві, а ще більше бажання зафіксувати розповіді свідків цих подій спонукали Г. Гринберга до писання.

У Варшаві 1997 році вийшла друком чергова збірка оповідей Г. Гринберга про вищення євреїв «Дрогобич, Дрогобич». Цією назвою об'єднано одинадцять текстів, однак безпосередньо з містом Дрогобичем пов'язаний тільки перший із них. В інших десяти текстах збірки («Втеча з Борислава», «Брат на Волині» та ін.) не простежується дрогобичького дискурсу. Очевидно, назва збірки мотивована двома чинниками: по-перше, вона збігається з назвою найбільшої за обсягом і найтрагічнішої за змістом оповіді, яка впроваджує читача у проблему, дає зрозуміти причини і передумови катастрофи, яка не вибухнула раптово на теренах постгабсбурзької колонії, а поволі насувалася з Європи у напрямі на схід; по-друге, треба взяти до уваги те, що героєм усіх текстів-свідчень про Голокост насамперед є екстермінація євреїв, а долі героїв та міста, де відбувається дія, творять лише тло фабули.

Збірка «Дрогобич, Дрогобич» одразу викликала великий резонанс серед читачів, мала як схвальні, так і негативні відгуки, зокрема серед колишніх мешканців Дрогобича, євреїв і неєвреїв, яких війна розкидала по всьому світу. Найбільше контroversій зумовив саме перший текст «Дрогобич, Дрогобич» – оповідь, яка ведеться від імені Польдка Люстіга, дрогобицького полонізованого єврея, який був свідком єврейської трагедії у рідному місті. Пройшовши крізь випробовування таборами, Люстіг емігрував до Америки, де й зустрівся з уже відомим тоді журналістом і письменником Г. Гринбергом та розповів йому історію свого життя. Ця розповідь реальної людини, яка у своєму житті не раз опинялася в ситуації «на межі» і яка відчуває велику кривду, спричинену втратою родини, вітчизни, молодості, особистого щастя, лягла в основу оповіді Г. Гринберга «Дрогобич, Дрогобич». Услід за своїм оповідачем Люстігом автор подав опис передвоєнного Дрогобича та опис міста і подій у роки війни. Польдек Люстіг розповідає все, що пам'ятає про той час: подає назви дрогобицьких дільниць, вулиць, номери будинків, імена і прізвища їх мешканців, характеризує тодішню польську і німецьку владу міста, пригадує своє навчання у польській гімназії та своїх учителів, міжнаціональні конфлікти, зрештою, відверто описує і дає власну оцінку жажіттям Голокосту і всім, хто брав у цьому участь.

У передмові до збірки автор зазначив, що ці спогади, хоч і ґрунтуються на розмовах з автентичними людьми, не є дослівними інтерв'ю, і за їх зміст несе відповідальність винятково автор. Саме тому шувальологи Єжи Яжембський та Веслав Будзинський дещо спростовують або ставлять під сумнів окремі події та факти з життя Бруно Шульца, подані в тексті «Дрогобич, Дрогобич» [3, 392 ; 8, 89]. Це стало поштовхом для звинувачень Г. Гринберга в перекручуванні й інших фактів. Не можна сказати, що такий резонанс негативно позначився на читанні його текстів. Навпаки, це викликало жвавий інтерес серед широкого кола читачів і спричинило дефіцит видання, тому 2000 року збірку «Дрогобич, Дрогобич» було перевидано.

Отже, знайомлячись з оповіддю Г. Гринберга, читач вже від самого початку розуміє, що має справу не просто з художнім твором, а з текстом, у якому тісно документальна правда переплітається з літературною фікцією. У цьому й полягає особливість жанру свідчення, мета якого – пам'ятати про глибоку травму, що виникла внаслідок пережитого жажіття, яке не піддається усвідомленню. Особиста і загальна травма людини, якій вдалося вижити, утримує її пам'ять і свідомість у тому часі, і тільки постійне писання або розповіді про це дає змогу вибратися з пастки минулого та усвідомити всю трагедію. Багато дослідників стверджує, що жоден із видів літератури, яким сьогодні диспонує літературознавство, не може передати всієї повноти правди про Голокост повніше і достовірніше, ніж свідчення. Про свідчення як жанр літератури пише Е. Візель: «Як греки створили трагедію, римляни лист, а ренесанс сонет, так наше покоління створило новий жанр літератури – літературу свідчень» [9, 53].

Ця література відзначається тим, що вона написана з перспективи особистого знання про смерть. Услід за своїми співрозмовниками Г. Гринберг укотре повернувся в той час, щоб ще раз пережити його в найменших деталях, які закарбувалися у пам'яті. Пам'ять тих, хто врятувався діє так, що вони одночасно існують у двох світах, одночасно

є живими і мертвими й постійно повертаються в «тамту землю», в тамту дійсність, щоб свідчити. Так характеризує свою пам'ять сам Г. Гринберг: «Я не міг нікуди втекти. Спочатку, коли я віддалявся, час якось це полегшував, але час – це крива лінія, і, зробивши своє коло, мусив повернутися. До того пекла, з якого мене ніхто не визволить» [7, 90].

Кожен із текстів збірки «Дрогобич, Дрогобич» стосується безпосередньо співрозмовника Г. Гринберга, його свідчення про власну трагедію, спричинену Голокостом, кожен очевидець тих подій робить це по-своєму. Тому будь-які спроби синтезувати ці тексти не будуть до кінця виправдані. Якщо ж аналізувати тексти Г. Гринберга з художнього погляду, то це треба робити на двох рівнях: фабули та естетики. Тільки не заперечуючи фабули, можна оцінити естетику текстів-свідчень.

Як уже зазначалося, фабула оповіді «Дрогобич, Дрогобич» охоплює події початку Другої світової війни та повоєнних років, однак починається екскурсом у минуле. Пам'ять оповідача представляє читачеві родинний дім Люстіга у центрі Дрогобича по вулиці Словацького, 17 (сьогодні це вулиця Лепкого), в якому виросло й проживало не одне покоління єврейської родини: «Кам'яниця була з фронту тинкована і оздоблена гримасами, з брамою на фіри і брички прадіда. На подвір'ї була студня, якою ми пишалися, бо мала дуже добру воду» [6, 7]. Далі читач знайомиться з генеологічним деревом Люстіга, починаючи від прабабці та прадіда. Родинна пам'ять оповідача вибирає найсуттєвіші факти з життя членів сім'ї. Кожного прямого родича оповідач називає на ім'я, тих, хто приставав до роду (зяті, невістки, швагри) на ім'я і прізвище, вказуючи, чим вони займалися, а далі вже подає коротку інформацію про їхній стиль життя і долю: «Єтка, наймолодша і найкрасивіша (тітка), нарциска, вийшла за різника Шимона Фляйшера, який обіцяв їй коштовності і все, чого вона забажає, а потім не міг утримувати і заліз у борги. Одного ранку служниця пішла на стрих по білизну і знайшла його повішеного між сорочками. Їх Маня була на кілька років старша за мене. Єтці потім висватано Арія Маньчика, вдівця, який мав дешеву кондитерську на Краківському Передмісті в Любліні» [6, 8].

Пам'ять героя-оповідача один за одним репрезентує також образи тимчасових сусідів, яким його бабця здавала найкращу частину будинку. «Одну кімнату на першому поверсі займав суддя Дроздовський, якого совіти вивезли на Сибір. Перед ним у цій кімнаті жив суддя Мантель, нешлюбний син сторожки і жида зі Стрия, який його усиновив. Суддя Мантель, який охрестився, щоб стати суддею, переїхав по шлюбі з Сінгерівною, яка охрестилася, щоб стати жінкою судді. Її вивезли на Сибір, а його знайшли з іншими за будинком суду під вугіллям» [6, 9].

Як бачимо, фабула оповіді чітко відтворює події з життя оповідача і його родини, однак його пам'ять подекуди ламає час дії, випереджаючи її набагато років уперед. Це трапляється здебільшого тоді, коли оповідач пригадав собі чергову постать з минулого, яку в дитинстві мало знав, але зате пізніше дізнався про її трагічну долю. Він по крихті збирає пам'ять про людей, яких знав особисто і яких уже нема серед живих. Важко не помітити таку закономірність цієї оповіді: чим пізніші події і ближчі люди, тим з більшою точністю і виразністю описує їх герой-оповідач. Мета цих спогадів – ще раз засвідчити трагізм Голокосту.

Відчуття небезпеки й усвідомлення себе іншим прийшло до героя-оповідача в гімназії, і чим більше зростало це усвідомлення, тим активніше врзалися в його пам'ять образи і реалії навколишньої дійсності, насамперед гімназійної: «Від першого класу я чув: пархатий жиде. А що був я великий і не давався, то йшли на скаргу, що я їх б'ю і вірили їм, а не мені. Пан Думін шарпав ортодоксальних хлопців за пейса, ви, Ічки смердючі» [6, 16]. «Латиніст Войтунік [...], як тільки прийшов, то каже: жидки, тихо сидіти, інші часи йдуть! І йшли, то було видно з газет» [6, 17].

Усі спогади оповідача про гімназію просякнуті неприхованою образою на більшість учителів і однокласників за дискримінацію євреїв. Люстіг подає характеристики і конкретні прізвища людей, яких вважає своїми кривдниками. Однак сьогодні багато з того, що розповідає Люстіг, спростовано і скореговано дослідниками або ж іншими очевидцями тих подій, які пам'ятають їх інакше, ніж герой-оповідач Г. Гринберга. Це ще раз доводить те, що пам'ять кожної людини індивідуальна і залежить від багатьох чинників: уяви, уваги, індивідуального світогляду, життєвих обставин людини тощо.

З усіх учителів гімназії чи не єдиним, кому пам'ять оповідача зробила виняток, став учитель малювання і праці, малознаний тоді письменник Бруно Шульц. Про Б. Шульца він розповідає з повагою, детально описує його одяг і звички, особливий інтерес викликають свідчення Люстіга про обставини його смерті та місце поховання. Адже на сьогодні не встановлено місце поховання Б. Шульца. Свідчення оповідача «Дрогобич, Дрогобич» вказують на те, що саме він поховав тіло свого вчителя на одному з дрогобицьких єврейських цвинтарів десь біля муру. Однак, як слушно зауважують дослідники життя і творчості Б. Шульца, цього ніхто більше не може підтвердити, могили чи надгробка на цьому місці немає, а ексгумації тіла ніхто не робив і вже й не робитиме.

Прямуючи далі за життям героя-оповідача, фабула твору Г. Гринберга представляє читачеві найтрагічніші його моменти: переховування, арешт, примусові роботи в гетто, розлуку з матір'ю, яка так і не пережила табірний режим, нелюдські умови в таборах, які Люстіг відбував разом з батьком, намагаючись всілякими способами хоч на день продовжити йому життя. Опис цих подій вражає особливо, адже зрозуміло, що найбільше врзається в пам'ять екстремальний пережитий досвід героя-оповідача, який тут важко піддати сумніву. З перспективи часу і відстані він дає свою оцінку описуваним подіям і вчинкам людей різних національностей, у тому числі і євреїв, які брали участь у знищенні тисяч людських життів. Оповідач не приховує, що в ті роки люди, звироднілі морально, одні виказували інших в обмін на харчі і гроші, інші брали активну участь у мордуваннях, а ще інші просто стояли осторонь усього, що відбувається, байдуже констатуючи невинну смерть. Сьогодні, в нормальних умовах існування, важко собі уявити, на що здатна або й нездатна людина в екстремальній ситуації, тим більше, якщо це триває протягом тривалого часу, як це було у роки Другої світової війни. Щоправда, в тексті «Дрогобич, Дрогобич», як і в багатьох інших оповідях, очевидці свідчать, що були і в той час люди, які переховували євреїв, допомагали їм утекти за кордон. У цьому контексті, наприклад, згадується ім'я митрополита Андрея Шептицького.

На закінчення своєї оповіді герой-оповідач стверджує, що не має бажання повертатися на батьківщину після всього пережитого. Про стан міста і родинного дому, який

зберігся досі, він довідується з розповідей знайомих емігрантів, колишніх дрогобичан. Констатуючи, що теперішній Дрогобич – це місто, побудоване на руїнах його вітчизни, оповідач повертається туди тільки в пам'яті.

Отже, текст «Дрогобич, Дрогобич» – це свідчення реальної людини, Польдка Люстіга, свідка трагедії Голокосту, що записав його співрозмовник, письменник Г. Гринберг. Апелюючи до передмови збірки, можемо стверджувати, що Г. Гринберг брав у Люстіга інтерв'ю, хоч у тексті оповіді є всього три короткі запитання, адресовані оповідачеві. Можна припускати, що Г. Гринберг – це ідеальний слухач, який викликає довіру у свого співрозмовника, що дає змогу йому без зайвих запитань викликати його на відверту сповідь. Однак свідчення своїх співрозмовників автор часто доповнював цитатами з газет, архівних документів, щоденників або листів, які не супроводжував власним коментарем, а зробив їх ілюстраціями до подій, про які розповідав співрозмовник. Це стосується не тільки текстів збірки «Дрогобич, Дрогобич», а й усієї прози Г. Гринберга про Голокост. Називаючи себе письменником мертвих, автор вважає своїм обов'язком говорити і постійно нагадувати про тих, хто став жертвою однієї з найбільших трагедій ХХ століття.

Отже, в літературі з'явилося ще два якісно відмінні між собою топоси міжвоєнного Дрогобича, зумовлені взаємодією індивідуальної та колективної пам'яті його мешканців. Одним і тим самим локусам, подіям та людям пам'ять А. Хцюка та Г. Гринберга дає різну оцінку, що можна пояснити належністю письменників до різних національностей, віровизнання, соціальних верств, а отже, до різних соціумів, які впорядковують спогади у просторі і часі та водночас служать джерелом цих спогадів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Альбвакс М.* Коллективная и историческая пам'ять / М. Альбвакс // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2005. – № 2–3 (40–41). – С. 12–15.
2. *Нора П.* Всемирное торжество памяти / П. Нора // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2005. – № 2–3 (40–41). – С. 37–51.
3. *Budzyński W.* Miasto Schulza / Wiesław Budzyński. – Kraków, 2005.
4. *Chciuk A.* Atlantyda / Andrzej Chciuk. – Londyn, 1972.
5. *Chciuk A.* Ziemia Księżycowa / Andrzej Chciuk. – Londyn, 1972.
6. *Grynberg H.* Drohobycz, Drohobycz / Henryk Grynberg. – Warszawa, 1997.
7. *Grynberg H.* Dziedzictwo / Henryk Grynberg. – Warszawa, 1993.
8. *Jarzębski J.* Schulz Jarzębski / Jerzy Jarzębski. – Wrocław, 1999.
9. *Rosenbeld A.* Podwójna śmierć: rozważania o literaturze Holocaustu / Alvin Rosenbeld. – Warszawa, 2003.

Стаття надійшла до друку 13.09.2012

Прийнята до друку 30.01.2013

**TEXTUALIZATION OF MEMORY ABOUT THE CITY
OF CHILDHOOD IN THE WORKS BY ANDRZEJ CHCIUK
AND HENRYK GRYNBERG**

Oksana YAVORSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Theory of Literature and Comparative Literature,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

The article considers the topos of interwar Drohobych through Andrzej Chciuk's and Henryk Grynberg's prism of memory. The dependence of individual memory on national membership and social milieu of the author is accented in the research.

Key words: topos of city, individual memory, collective memory.

**ТЕКСТУАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ О ГОРОДЕ ДЕТСТВА
В ТВОРЧЕСТВЕ АНДЖЕЯ ХЦЮКА И ГЕНРИКА ГРИНБЕРГА**

Оксана ЯВОРСКАЯ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра теории литературы и сравнительного литературоведения,
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

Рассмотрено тоpos междувоенного Дрогобича сквозь призму памяти Анджея Хцюка и Генрика Гринберга. Акцентирована зависимость индивидуальной памяти от национальной принадлежности и социальной среды автора.

Ключевые слова: тоpos города, индивидуальная память, коллективная память.